

מבט אישי

היכן טעינו במלחמת יום הכיפורים הצעה לחשיבה אחרת

מלחמת יום הכיפורים הייתה התגשמות של "מקרה הכול" שלקראתו גיבש צה"ל תפיסת לחימה כבר ב־1951. לרוע המזל, צה"ל של 1973 שכח את מה שהוא כבר ידע היטב יותר מ־20 שנה לפני כן

מבוא

המניע שלי לכתוב את מאמר התגובה הזה הוא תחושותי שמאז מלחמת ההתשה בתעלה משהו בסיסי בחשיבה הצבאית שלנו השתבש לחלוטין. אני מבקש להדגיש: אינני עוסק במאמר הזה בכל מה שקשור לאפשרות שהייתה למנוע את המלחמה. הדברים ידועים:

ההנהגה המדינית של ישראל יכלה למנוע את מלחמת יום הכיפורים, ומטעמיה שלה בחרה שלא לעשות זאת. הצעותיו של סאדאת היו מונחות על השולחן, והיו ידועות היטב להנהגה המצומצמת של המדינה. אני מבקש להתמקד בתחום הצבאי בלבד, כלומר באופן שבו נוהלה המלחמה.

הטענה המרכזית שלי היא שהמלחמה הקשה והעקובה מדם שניהל צה"ל בחזית הדרום הייתה מיותרת לחלוטין. יתר על כן, ניתן היה וצריך היה לנהל באופן שונה לחלוטין את המערכה בצפון.

אני מודע היטב לקושי ולכאב שהאמירה הזאת עלולה ליצור אצל משפחות הנופלים. ברור לי

חיילים מצרים חוגגים את חציית התעלה בשלב הראשון של המלחמה | המלחמה הקשה והעקובה מדם שניהל צה"ל בחזית הדרום הייתה מיותרת לחלוטין

רס"ן (מיל') דני יפה
לשעבר קצין הגמ"ר באוגדה מרחבית

יש לנהל קרב התקפה נגד האויב שנקבע באותה העת שהוא העיקרי ולנהל קרב הגנה נגד כל היתר. לאחר הכרעת האויב הראשי יש להעביר את המאמץ העיקרי לאויב שלאחר מכן בסדר העדיפויות. על כך ענה לי הרצל: "בהחלט ניתן להוסיף".

מדוע לא נערכה ישראל ל"מקרה הכול" ב-1973?

לקראת מלחמת יום הכיפורים היה ברור שיש להיערך לקראת "מקרה הכול" חלקי (של צפון-דרום) ולהחליט מראש איזו חזית נמצאת בראש סדר העדיפויות ואיזו חזית נחשבת למשנית. בפועל לא הייתה היערכות כזאת, וגם לאחר שפרצה המלחמה היה זגזוג בבחירת החזית הראשית. הטעויות האלה נבעו משלושה כשלים מרכזיים של קברניטי המדינה:

1. אי-הבנה של השוני העצום שחל במצבה הגיאואסטרטגי של ישראל בעקבות מלחמת ששת הימים. לפני יוני 1967 הייתה ישראל מעין נושאת מטוסים קטנה שממנה יכול היה צבאה לצאת למתקפה בקווים קצרים ומהירים לכל כיוון שבו יבחר. לאחר מלחמת ששת הימים היה זה "ל פרוס בשתי חזיתות שהיו מרוחקות מאוד זו מזו. למעשה פוצל צה"ל לשני צבאות - צבא הצפון וצבא הדרום - והסיוע ההדדי שיכלו שני הצבאות להעניק זה לזה היה מוגבל ביותר ובכל מקרה חייב זמן רב. נוסף על כך מסיבות מדיניות איבדה ישראל את יכולתה להנחית מכה מנע או מכה מקדימה על צבאות האויב, וקברניטי המדינה ידעו זאת היטב. וכי כיצד ניתן היה להנחית מכת מנע או מכה מקדימה מתוך שטחים שלטענת כל העולם אינם שייכים לנו?
2. ההתעלמות מההתעצמות של שני הצבאות שמולם עמד צה"ל להתמודד במלחמת יום הכיפורים. הן צבא מצרים והן צבא סוריה שילשו את כוחם, ונוסף על כך גייסו המצרים לצבאם כוח אדם איכותי יותר מאשר בעבר.
3. ההתעלמות מהשוני העצום שחל ביכולתו של חיל האוויר להתמודד עם צבאות האויב בגלל ההתעצמות האדירה שלהם בתחום ההגנה האווירית.

- נועדה לאפשר לצה"ל להתמודד עם מצב שבו ישראל מותקפת בו זמנית על ידי כל שכנותיה - או לפחות כמה מהן - כפי שהיה במלחמת העצמאות.
- את עקרונותיה של תפיסת "מקרה הכול" כתב - לבקשתי - אלוף (מיל') הרצל שפיר, אחד האחרונים מ"חבורת תש"ח" שעוד נותר איתנו ואשר השתתף בגיבושה של התפיסה הזאת. וכך הוא כתב לי:
- לאחר מלחמת העצמאות, שבה נלחמה ישראל בכל החזיתות - בדרום נגד מצרים, במרכז נגד עיראק וירדן ובצפון נגד סוריה ולבנון - כינתה מערכת הביטחון את האפשרות שבה תתקיים שוב לחימה בכל החזיתות בעת ובעונה אחת בשם "מקרה הכול".**
- "מקרה הכול" חייב תורת ביטחון שתיתן מענה מעשי כיצד לנהל את המלחמה - בעיקר בשל היעדר עומק אסטרטגי למדינת ישראל. תורת ביטחון כזאת אכן גובשה, ואלה היו עקרונותיה:**
1. יש להרתיע את האויב ממלחמה (ועל ידי כך למנוע אותה).
 2. יש להכריע במלחמה (אם ההרתעה נכשלה). לשם השגת ההרתעה וההכרעה יש לבנות ולקיים כוחות מחץ התקפיים.
 3. יש לבנות מערך התרעה שיאפשר לגייס ולפרוס בזמן את כוחות המילואים או להנחית מכה מקדימה או מכת מנע - אם הדבר יידרש.
 4. יש לתכנן מראש מטרות ויעדים צבאיים שצה"ל יונחה להשיגם בעקבות מתקפה של האויב.
 5. בהיעדר עומק אסטרטגי יש להעביר את הלחימה מהר ככל האפשר לשטחי האויב.
 6. יש לזיום מתקפה - גם במסגרת לחימה הגנתית - כדי להשיג הכרעה מהירה.
 7. יש למנוע, ככל שניתן, את שחיקת כוחותינו במלחמה ממושכת.
- "ומה בנוגע לתעדוף האויבים ודירוגם?" שאלתי אותו, שכן זכרתי מהדיבורים של אבי עם חבריו שהתפיסה כללה עוד מרכיב חיוני:

לחלוטין שגם אחרי 40 שנה אמירה שיכולה להתפרש כאילו היה קורבנה של משפחה לשווא היא כואבת ביותר. עם זאת אני חדור תחושה שמתישהו הדברים צריכים להיאמר, ו-40 שנה נראות לי זמן מספיק שאחריו ראוי לאפשר התמודדות עם אמירה כזאת.

כאן המקום לציין קושי נוסף. אבי, אברהם יפה, ז"ל, היה ממקימי צה"ל ומבוניו. הוא השתייך לחבורה מיוחדת במינה שבין חבריה התקיימו קשרי חברות אמיצים וחמים, לצד - וכי איך אפשר אחרת - לא מעט תחרות ויריבות על תפקידים, על השפעה ועל קידום. החברות הזאת הועברה לי בירושה, כמעט בדרך הטבע, בהיותי בנו של אבי. שניים מן הבולטים מבין אלה שבהם אתלה את האשמה הישירה לכישלון המערכה היו מהקרובים בחבריו האישיים של אבי, והם חיים בר"ל ז"ל ואברהם אדן (ברן) ז"ל, שהיו גם ידידי האישיים. הם גרו באותה שכונה ונפגשו, בין השאר, גם במסגרת של בילוי משפחות, טיולים ואירועים רשמיים. ברן אף היה סגנו של אבי במלחמת ששת הימים. לא קל לי לכתוב עליהם באופן שבו כתבתי כאן, אבל אני מאמץ את אמירתו של אדם הגון וישר שאמר פעם למישהו: "אתה יקר לי, אבל האמת יקרה לי יותר".

ניתן היה וצריך היה לנהל באופן שונה לחלוטין את המערכה בצפון

"מקרה הכול"

וכעת לענייננו: שלושה מרכיבים צריכים היו לעמוד בפני מתכנני המערכה על הגבולות החדשים שאבי וחבריו העניקו לישראל עם תום מלחמת ששת הימים:

1. עיון מחודש ב"מקרה הכל" (המקרה החלקי של צפון-דרום).
2. חשיבה פתוחה בכל מה שנוגע לעקרונות המלחמה.
3. חשיבה והערכה פתוחה, הוגנת, צנועה ואמיתית בכל מה שקשור לבניית הסד"כ של הכוח הלוחם.

עיון מחודש ב"מקרה הכול" (המקרה החלקי של צפון-דרום)

השם "מקרה הכול" ניתן לתפיסת הביטחון שגובשה בצה"ל לאחר מלחמת העצמאות ונזנחה לאחר מלחמת סיני. התפיסה הזאת

כיצד אפשר להסביר את ההתעלמות הזאת שהייתה גלויה לכול?

תומס קון בספרו "המבנה המדעי של מהפכות מדעיות" כותב שהדבר נובע מנטייתן של קבוצות להתכנס לאורח חשיבה משותף ולפירוש אחיד של המציאות. קון נותן דוגמאות למכביר כיצד הקהילה המדעית נשארה דבקה בקונספציות מיושנות ושגויות, אף שלפניה כבר היו מונחות קונספציות חדשות ונכונות:

כמעט מאה שנה לאחר מות קופרניקוס לא עשתה לה הקופרניקאיות אלא נפשות מועטות. עבודתו של ניוטון לא התקבלה התקבלות כללית במיוחד מחוץ לאנגליה... דארווין, בפסקה המצטיינת בראייתו החדה, כותב בסוף "מקור המינים": "אף על פי שאני משוכנע לחלוטין באמיתות הדעות בכרך הזה... בשום אופן אין אני מצפה שאשכנע את חוקרי הטבע המנוסים שמוחותיהם אוצרים בתוכם מלאי של עובדות שכולן נתפסו במשך שנים רבות מנקודת מבט המנוגדת ישירות לזו שלי... אבל אני מביט בבטחה אל העתיד - אל חוקרי טבע צעירים ועולים שיהיו מסוגלים לראות את שני צדדיה של השאלה ללא משוא פנים."¹

מקס פלאנק, בסוקרו את הקריירה שלו באוטוביוגרפיה המדעית שלו מעיר בצער כי "אמת מדעית אינה מנצחת על ידי שהיא משכנעת את יריביה וגורמת להם שיראו את האור, אלא משום שיריביה מתים, בסופו של דבר, וגדל דור חדש המכיר אותה."² ומה שנכון למדענים נכון גם לאנשי צבא. קשה להם להשתחרר מחשיבה קבוצתית שגויה, גם אם הולכות ונערמות לפניהם ראיות שמדובר בחשיבה פגומה.

לקראת מלחמת יום הכיפורים היה ברור שיש להיערך לקראת "מקרה הכול" חלקי (של צפון-דרום) ולהחליט מראש איזו חזית נמצאת בראש סדר העדיפויות ואיזו חזית נחשבת למשנית

מעבר לכך אני טוען שמלכתחילה לא היה סיכוי סביר לבלום בעת ובעונה אחת, בשני קווי עצירה, שני צבאות אויב בשתי הזירות שבהן התמודד צה"ל. ייתכן, כמובן, שהתגלגלות אחרת של האירועים הייתה מביאה לתוצאות

פחות גרועות, אולם זה אינו משנה את העיקרון שלפיו צריך היה לזכור ב-1973 את מה שנקבע 22 שנים קודם לכן, עם גיבושה של תפיסת הביטחון של ישראל לקראת האפשרות של "מקרה הכול":

מדינת ישראל, אם תותקף, תשמור על גבולותיה... היא מעוניינת לקצר במידת האפשר את משך המלחמה ולהכריע את צבאות אויבותיה בזה אחר זה.³

מאוחר יותר חודד העיקרון הזה ונוסח כך:
נתוני כוחותיה של ישראל מאפשרים הכרעת אויביה רק בזה אחר זה.⁴

אני טוען שמלכתחילה לא היה סיכוי סביר לבלום בעת ובעונה אחת, בשני קווי עצירה, שני צבאות אויב בשתי הזירות שבהן התמודד צה"ל

במילים אחרות: כבר לא מדובר על כך שישאל מעוניינת להכריע את אויביה בזה אחר זה, אלא שאין לה שום ברירה אחרת אלא ללכת בדרך הזאת.

בימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים ביקרו אצלי כמה פעמים - באגד התחזוקה של אוגדת אריק שרון - אבי ז"ל שלבש מדי ב', ודרגותיו עליו, ועימו גיסו, יצחק רבין ז"ל, שלבש בגדים אזרחיים. יצחק סיים כמה חודשים לפני כן את תפקידו בארה"ב, שם היה השגריר, והצטרף לאבי כטרמפיסט. שני האריות הוותיקים האלה היו כבויים ואפורים מצער. יצחק הדליק סיגריה בסיגריה. ואז שאלתי את עצמי שאלה שכבר לא אוכל לקבל עליה תשובה: האם זכר רא"ל (מיל') יצחק רבין, רמטכ"ל מלחמת ששת הימים, את מה שניסח אל"ם יצחק רבין, רמ"ח מבצעים באג"ם/מטכ"ל והגיש לאישורו של הרמטכ"ל רא"ל יגאל ידין באמצע 1951?

עיון מחודש בעקרונות המלחמה

ישנם עשרה עקרונות מלחמה מוכרים:

1. דבקות במשימה לאור המטרה.
2. רוח לחימה.
3. יוזמה והתקפיות.
4. תחבולה.
5. ריכוז המאמץ.
6. אבטחה.
7. מיצוי הכוח.

8. רציפות והמשכיות.

9. עומק ועתודה.

10. פשטות.

מן הראוי לבחון אם ההגנה על חזית הדרום במלחמת יום הכיפורים נוהלה על פי העקרונות האלה.

דבקות במשימה לאור המטרה

דיון ביישומו של עקרון המלחמה הזה בחזית הדרום מעורר מיד בעיה: מצד אחד אכן הייתה גם הייתה דבקות במשימה שאלמלא כן לא היינו מנצחים במלחמה כולה. מצד אחר: מה הייתה המטרה?

המטרה הייתה, ככל שניתן להגדירה במדויק, הגנה על קו המים שהוגדר "קו עצירה". זו, יש לומר בשיא הפשטות, הייתה הגדרת מטרה גרועה ביותר. כאן רתמו את העגלה לפני הסוסים, כלומר, לא שלאחר ניתוח מושכל ומדוקדק נבחרה מטרה הולמת, אלא שהמטרה נבחרה מראש, בהתעלמות מכל שיקול תומך, ובמטרה הזאת נדרש צה"ל לדבוק.

רוח לחימה

גם כאן מופיעה בעיה דומה. בסופו של דבר, רוח הלחימה הבלתי מתפשרת של הלוחמים הפשוטים היא שהביאה לצה"ל את אחד מניצחונותיו הגדולים ביותר. אבל חובה עלינו לשאול: באיזה מחיר? והאם לא ניתן היה להשיג את ההישג הנדרש במחיר נמוך בהרבה?

יוזמה והתקפיות

צה"ל דבק בעיקרון הזה הן בימי הבלוימה הקשים בפתיחת המלחמה והן בשלבים המאוחרים יותר, כשעבר להתקפת-נגד. עם זאת ברור שהיוזמה וההתקפיות שנקט הצבא הסדיר בימים הראשונים של המלחמה לא שירתו בסופו של דבר את המטרות העליונות של צה"ל. היוזמה וההתקפיות שנקטו באותם הימים שירתו דווקא את תפיסת האויב וגרמו לשחיקה קשה של כוחותינו.

תחבולה

כאן מתגלית חולשת גישתו של צה"ל במלוא נוראותה, וכאן מתגלם גם מלוא יתרונו של האויב המצרי, לפחות בשלבי הפתיחה. צה"ל בעצם שיחק לידי האויב, שבתחבולה מוצלחת ביותר "הפעיל" את צה"ל בתגובה פבלובית

הימים למלחמת יום הכיפורים⁵, אך אילו היו קברניטי הצבא והמדינה מאמצים גישה צנועה ולא מתלהמת הם היו מגיעים למסקנה המתבקשת שאין ביכולתו של צה"ל להילחם ברזמונית בשני קווי עצירה בגבולות החדשים שנוצרו למדינה לאחר הניצחון של 1967. לזה יש להוסיף את העובדה שהייתה ידועה למנהיגים, אך לא לאנשי הצבא והמודיעין, כי אין ביכולתה המדינית של ישראל - או שאין בכוונתה - להנחית מכה מקדימה או מונעת על צבאות מצרים וסוריה. למעשה אותו הדבר אמור היה בנוגע לגיוס מילואים נרחב. לכך יש להוסיף את העובדה שמצרים וסוריה יכלו להתיש את צה"ל באמצעות אילוצו שוב ושוב להיכנס לכוננות ולגייס מילואים - ובעצם כבר עשו זאת קודם למלחמה - כך שכל הדיבורים על גיוס מילואים שהיה או לא היה אינם רלוונטיים.

תפקודו של חיל האוויר במלחמה

לחיל האוויר נועד תפקיד מרכזי בבלימת מתקפת פתע של צבאות ערב על ישראל, וכישלונו "לספק את הסחורה" תופס מקום מרכזי ברשימת ההסברים לכישלונות של הימים הראשונים לחימה.

יותר מאשר על כל גורם אחר הסתמך צה"ל על חיל האוויר שיוציא אותו מהבוץ היה וייכשלו חילות היבשה להדוף את מתקפת האויב. "תמיד יש לנו את חיל האוויר" הייתה האמירה שסיימה כל ויכוח בנוגע ליכולת הצבא הסדיר לבלום כל מתקפת אויב.

עמנואל סאקל טוען שכל ההיסטוריה של המלחמה הייתה שונה אילו ניתן לחיל האוויר להפציץ את ריכוזי הכוחות המצריים לקראת הצליחה.⁶ על כך יש לומר שני דברים: הראשון, כפי שכבר ראינו, האופציה הזאת כלל לא הייתה קיימת מסיבות מדיניות; השני, כלל לא ברור שמהלך כזה היה משנה את פני המערכה.

חיל האוויר השקיע עבודת הכנה אדירה לקראת מלחמה יום הכיפורים. לאחר שהסתיימה מלחמת ההתשה התברר מעבר לכל ספק שחומת ההגנה האווירית שהקימו צבאות מצרים וסוריה העמידה את חיל האוויר בפני מצב חדש לחלוטין: לא עוד שמיים פתוחים הנתונים באופן כמעט מלא לעליונות של מטוסי חיל האוויר, אלא חומת הגנה צפופה ויעילה שגובהה מחיר כבד מהמנסה לקבוע

אריאל שרון, חיים בר-לב ומשה דיין במהלך מלחמת יום הכיפורים | גם לאחר שפרצה המלחמה היה זגזוג בבחירת החזית הראשית

צה"ל צריך היה לנקוט תחבולה נגדית ולגרום לכך שהמהלומה הראשונה של צבא מצרים "תיכנס באוויר" - דהיינו המעוזים הפרוסים לאורך התעלה יהיו ריקים

שלא היו צריכים להיות שם מלכתחילה, וסיכן את יכולתו לשמור על רציפות הקרב ועל המשכיותו.

עומק ועתודה

החטא לעיקרון הזה ברור ובולט עוד יותר. צה"ל ויתר למעשה על כל עומק בלחימה, לפחות בימים הראשונים, ולא שמר לעצמו כמעט שום עתודה - בניסיון לחלץ את חייליו המצויים במעוזים.

פשטות

בתחום הזה, לכאורה, לא נכשל צה"ל בימי הלחימה הראשונים מכיוון שההוראות היו פשוטות ביותר: לחלץ את הלוחמים הלכודים במעוזים. אבל בחינה יותר מתוחכמת תגלה שגם כאן חטא צה"ל חטא קשה: בפועל הייתה הלחימה בימי המלחמה הראשונים מסובכת ביותר ובהחלט לא צייתה לעקרון הפשטות.

בניית הכוח הלוחם בין 1967 ל-1973

צה"ל התעצם מאוד בין מלחמת ששת

לחלוטין. צה"ל הסתער, בדיוק כפי שצפה האויב, על מוצביו בניסיון לחלץ את הלכודים בהם, וכך שחק את כוחותיו. צה"ל צריך היה לנקוט תחבולה נגדית ולגרום לכך שהמהלומה הראשונה של צבא מצרים "תיכנס באוויר" - דהיינו המעוזים הפרוסים לאורך התעלה יהיו ריקים.

ריכוז המאמץ

בתחום הזה התגלתה חולשת צה"ל בשיאה, ועל כך לא יכולה להיות כל מחלוקת. צה"ל שגה שגיאה קשה בכך שלא ריכוז את המאמץ בימים הראשונים למלחמה אלא פיזר אותו לרוחבה של כל גזרת התעלה.

אבטחה

גם לעיקרון הזה חטא צה"ל בכך שפיזר את מאמציו לרוחבה של כל גזרת הלחימה ולא יכול היה לאבטח את כוחותיו.

מיצוי הכוח

צה"ל חטא לעיקרון הזה בכך שאיפשר לאויב לשחוק את כוחותיו.

רציפות והמשכיות

גם לעיקרון הזה חטא צה"ל בכך ששחק את כוחותיו בניסיון להציל את אנשי המעוזים,

שבירי מטוס סורי שהופל על ידי חיל האוויר ברמת הגולן | ישראל נעצה את עצמה על קרני הדילמה אך ורק משום ששכחה את עקרונות "מקרה הכול", את עקרונות המלחמה ואת השינוי שחל במצבו של חיל האוויר שלה

היה, נוסף על ההתנזות האחרות, גם לשמור לעצמו די זמן אחרי כל הפעילות המכונה כדי לתקוף מטרות קרקע ולמקסם בכך את הישגי התקיפה המנקה את המכשולים העומדים בפני המטוסים.

מכאן ברור - או לפחות לי ברור - שבפני חיל האוויר שלנו הועמדה עם סיום מלחמת ההתשה ברירה חדשה: לתקוף בצפון או בדרום, מה שמחזיר אותי אל "מקרה הכול". אלא שהמושג הזה לא חדר ללבבות ולמוחות של מתכנני המלחמה. אוסיף עוד כי ההחלטות המצטברות שהתקבלו בבוקרו של יום שבת, 6 באוקטובר 1973, צריכות היו להבהיר לכול שחיל האוויר מוגבל ביכולותיו - על אף כל צידוד המתקדם ואנשיו המצוינים - למסגרת מסוימת של תפוקות שיש להביא בחשבון. ההחלטות האלה היו:

1. לא לתקוף התקפה מקדימה/מונעת.
 2. לא לתקוף התקפה מקבילה.
 3. לאפשר לאויב לתקוף על פי לוח הזמנים שנוח לו.
- באופן כללי, וכדי לסבר את האוזן, יש לומר עוד שחיל האוויר הכין שתי תוכניות כלליות

שבמצב המתואר יש סדר גודל של זמן שנדרש לחיל האוויר כדי להכין את עצמו ואת שדה הקרב כדי שיוכל להגיש סיוע. סדר הגודל הזה היה ידוע, או שהיה חייב להיות ידוע, לקברניטי המדינה וצה"ל, והיה צריך להיות מובא בחשבון באופן מדויק למדי. אני טוען שגורם הזמן הזה לא הובא בחשבון. מדובר היה בחצי יום לפחות. צריך היה להוציא גיחת צילום, לפענח את הצילומים, לחמש את סוגי המטוסים השונים לתקיפה מדויקת ולצאת בסדרי גודל מסוימים - בזה אחר זה, והוא נושא קריטי בהקשר הזה! - לתקיפת מטרות שחייבות להיות מושמדות בטרם ייפתח השלב שלאחר מכן. במשך אותו חצי יום אמור היה כל סד"כ המטוסים של חיל האוויר (למעט סד"כ מטוסים מינימלי לשמירה על שמי המדינה) להיות "מושקע" בשדה קרב אחד או באחת הזירות, וצריך היה להחליט: בצפון או בדרום.⁷ כמו כן יש לזכור כי הן תותחי הנ"מ והן הסוללות של טילי קרקע-אוויר - ברובם הגדול - היו ניידים, וקל היה מאוד למלא את מקום הציוד שנפגע. מכאן שחיל האוויר שלנו - וזו נקודה שהוכח כי היא קריטית - חייב

עובדות בשטח דרך השמיים. אולם חיל האוויר לא הרים ידיים וגיבש תורת לחימה חדשה שעיקרה הוא שינוי סדר הפעולות וקביעת חלון זמן שיש להעמיד לרשותו כדי "לנקות" את הקרקע ולהכינה לאפשרות של סיוע לכוחות היבשה בנוסח שאליו התרגלו בצה"ל במהלך מלחמת ששת הימים ובתחילת מלחמת ההתשה. לצורך כך הגדיר חיל האוויר את מטרותיו ואת יעדיו כך: ראשית - טיפול במטריית ההגנה של תותחי הנ"מ המגינים בפני מטוסים מנמיכי טוס שביכולתם לטוס "מתחת לרדאר" של המערכות לגילוי המטוסים שנועדו לתקוף את המכ"מים של טילי הקרקע-אוויר. אחר כך - משנפרצה חומת ההגנה של מערכות הטילים - תקיפתם של אלה. לאחר מכן תקיפת שדות תעופה ולבסוף - מתן סיוע בלתי מופרע לחי"ר ולשריון.

אני יודע שכעת פתוחה הדרך בפני כל אחד לתקוף את סדר הדברים שהצגתי ולטעון נגדי בדברים שאינם מעלים ואינם מורידים בנוגע לסדר הפעולות שתיארתי. אני חוזר ואומר: זה לא ממש משנה. מה שחשוב הוא

תתרחש מלחמה כפי שעמדה לפרוץ. שנית, כמובן, גולדה מאיר, משום האחריות הכוללת שהיתה מוטלת עליה בתוקף היותה ראש הממשלה.

שלישי בסדר הזה - דדו, הרמטכ"ל, שחייב היה לדרוש את פינוי המעוזים לפחות בשבת, 6 באוקטובר 1973, בבוקר, או, לחלופין, לאחר הנחתת מכה מקדימה/מונעת על צבאות סוריה ומצרים ולאיים בהתפטרות אם לא תיענה אחת מתביעותיו.

ורביעי - חיים בר-לב, הרמטכ"ל שקדם לדדו, שגם הוא אמור היה להבין איזה מצב פתיחה בעייתית הוא משאיר לירושו.

אלמלא שכח צה"ל את עקרונות "מקרה הכול" והיה נערך בהתאם להם - כפי שהוצג במאמר כאן - מלחמת יום הכיפורים לא הייתה פורצת, ואילו בכל זאת הייתה פורצת - מהלכיה היו שונים לחלוטין מכפי שהתרחשו בפועל.

את מהלך ההיסטוריה ניתן היה לשנות אפילו ב־6 באוקטובר בבוקר, אילו היו מפנים אז את כל חיילי צה"ל ממוצבי התעלה. במקרה כזה היו המצרים מהססים לפתח במתקפה לעומק סיני, הסורים היו נרתעים מהססנותם של המצרים, ובכל מקרה, צה"ל - שהיה ערוך בכל כוחו נגד ההתקפה של צבא סוריה - היה מחסל את המתקפה הזאת במהירות בלי לשלם את המחירים האיומים ששילם בפועל - בחיי אדם ובציוד, ומישראל הייתה נחשכת גם המפולת המוראלית, הכלכלית והמדינית שהתלוותה למלחמה.

תארו לעצמכם באיזה מצב היינו אילו המלחמה הייתה מסתיימת בתבוסה קשה למצרים ולסורים בתוך שלושה ימים עד שבוע ובמחיר של 200-300 הרוגים בצד הישראלי - כעשירית ממספר חללי צה"ל במלחמה.

זה משנה כלל באיזו נקודה היה צה"ל בוחר לצאת.

כיצד, במקרה כזה, הייתה נראית המערכה? מול צבא סוריה ניתן היה - וחובה היה - לערוך שתי אוגדות סדירות, האחת בהרכב אוגדתי מלא (חטיבה 188 וחטיבה 7 בתוספת חטיבת חי"ר סדירה) על רמת הגולן ואוגדה נוספת, שלה מרכיב סדיר (למשל, 162 או 143), מתחת לרמה, במחנות קבע. את אוגדה 210 ניתן היה להעביר לחזית המצרית.

העובדה שלא נבחרה האופציה של פינוי התעלה גרמה למצב אבסורדי: ערב מלחמת יום הכיפורים היה מצבו של צה"ל גרוע מזה שהיה ערב מלחמת ששת הימים!

בחזית המצרית ניתן היה להפעיל שכל ישר ותחבולה, כלומר לסגת מקו התעלה ולנעוץ את האויב המצרי על קרני הדילמה: האם להמשיך לאחר שתהיה בידיו "תמונת ניצחון" של תקיעת דגל מצרים בצד המזרחי של התעלה והאפשרות להפעיל את תעלת סואץ או לנסות להמשיך לסלק את צה"ל מכל סיני - מה שהיה חושף אותו לסכנה של אובדן כל צבאו פעם נוספת. צה"ל יכול היה להשיג את ההישג הזה במחיר נמוך, יחסית. אני מוכן להמר על כך שבמקרה כזה היה צבא מצרים מסתפק ב"ניצחון" החלקי שהשיג ולא מנסה להמשיך בטיהור סיני באמצעים צבאיים.

את מהלך ההיסטוריה ניתן היה לשנות אפילו ב־6 באוקטובר בבוקר, אילו היו מפנים אז את כל חיילי צה"ל ממוצבי התעלה

העובדה שלא נבחרה האופציה של פינוי התעלה גרמה למצב אבסורדי: ערב מלחמת יום הכיפורים היה מצבו של צה"ל גרוע מזה שהיה ערב מלחמת ששת הימים! מי אשם בתוצאה הנוראה שהושגה במלחמת יום הכיפורים?

קודם כול - משה דיין. בידיו הייתה כל האינפורמציה הדרושה כדי לקשור את כל חלקי המידע לכדי תמונה מלאה, והוא גם היה רמטכ"ל לשעבר, שאמור היה להיות מסוגל לצרף את כל חלקי הפאזל ולהבין מה יקרה אם

לתקיפת מטרות במצרים ובסוריה: תכנית "תגר" לתקיפה במצרים ותוכנית "דוגמן 5" לתקיפה בסוריה. אני מדלג על השאלה מדוע בחר חיל האוויר לתקוף קודם במצרים - למרות חשיבותה - בעיקר משום שאינני מאמין שניתן לתת תשובה נחרצת לשאלה הזאת, ואינני מעוניין להטות את הדיון לנתיב הזה.

וזה המקום לציין את חלקו של מפקד חיל האוויר בהכשלת מאמצי החיל "לספק את הסחורה": כפי שמספרים לנו כותבי ההיסטוריה של המערכה הזאת, החל חיל האוויר לתקוף במצרים על פי תוכנית "תגר" והחל להשיג הישגים ובמקביל לשלם מחירים כבדים בגין מימוש התוכנית הזאת. אלא שלקראת צהרי יום ראשון (7 באוקטובר) נכנס משה דיין, שר הביטחון, אל משל"ט (מפקדת שליטה) חיל האוויר וביקש מפלד להפנות את עיקר מאמצי החיל לרמה הגולן - שם החלה מפולת בגזרה הדרומית. לטעמי, אין זה משנה כלל באיזה טון דיבר השר אל מפקד חיל האוויר. מה שמשנה הוא שפלד נענה לבקשת השר, וכך החלה מערכה שחסרה את כל מאפייני ההכנה המדוקדקת שחיל האוויר היה זקוק להם: המטוסים טסו בעיוורון כמעט מוחלט, ללא הכנה של גיחת צילום וללא עריכת המערך הלוחם להתמודדות עם השטח ברמת הגולן. התוצאה הייתה דלה ביותר: המטוסים פשוט חיפשו מטרות שאולי היו שם בזמן גיחת הצילום האחרונה, אבל בזמן הגיחה המבצעית כבר מזמן זזו ממקומן. נוסף על כך שילמו מטוסי החיל מחיר כבד בגין הטיסות האלה.

כך נעצה את עצמה ישראל על קרני הדילמה אך ורק משום ששכחה את עקרונות "מקרה הכול", את עקרונות המלחמה ואת השינוי שחל במצבו של חיל האוויר שלה.

כעת אכנס את כל טיעוניי בנוגע ל"מקרה הכול", לעקרונות המלחמה, לבנייה המושכלת של הכוח ולתפקוד חיל האוויר לכדי טיעון מסכם אחד.

סיכום: החלופה המתבקשת: הגנה נייחת בצפון, נייחת בדרום

אקדים ואומר: היו לצה"ל - ולישראל - שלוש נקודות יציאה לגיטימיות ליציאה מקו התעלה:

1. מיד עם סיום מלחמת ששת הימים.
2. מיד עם סיום מלחמת ההתשה בתעלה.
3. בבוקרו של יום פרוץ המלחמה. לדעתי אין

הערות

1. תומס קון, **המבנה של מהפכות מדעיות**, מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור, 1977, עמ' 121
2. שם
3. שמעון גולן, **גבול חם מלחמה קרה**, מערכות, תל-אביב, 2000 עמ' 223
4. שם, עמ' 225
5. דני אשר, "בניין הכוח לקראת המלחמה", **מערכות** 447, פברואר 2013, עמ' 65-69, <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/9/113189.pdf>
6. עמנואל סאקל, **הסדיר יבולום?** מעריב, 2011
7. בהקשר הזה מן הראוי להחמיא למצרים ולסורים שבחרו בחוכמה רבה לתקוף בשעת אחרי הצהריים המוקדמות בידועם את מבלות חיל האוויר הישראלי ובהיבנים שבכך הם מקנים לעצמם כ־20 שעות, לכל הפחות, שבהן חיל האוויר שלנו אינו יכול לתקוף אותם ביעילות.